

Průvodce operativními svazky Hlavní správy rozvědky

► Pavel Navrátil

Informace o původcích

Činnosti rozvědky by se daly v hrubých rysech definovat jako realizace bezpečnostní politiky státu ve vztahu k zahraničí. V rámci této hrubé kontury lze rozpoznat jemnější linie, jako získávání informací zejména politické, hospodářské a obranné povahy, s tím související budování sítí tajných spolupracovníků, zakládání a obsazování vlastních zahraničních expozitur (tzv. rezidentury), provádění aktivních opatření (např. vypouštění dezinformací, sabotáže, útoky), analyzování a aplikace výsledků své činnosti a podobně. Nelze zde ovšem opomenout podstatný fakt, že po převážnou dobu své poválečné existence byla československá rozvědka především důležitým mocenským nástrojem sloužícím k prosazování politiky KSČ, případně i – skrze KGB – přímo zájmů SSSR.

Příslušností rozvědka vždy patřila do podřízenosti ministerstva vnitra. V roce 1948 byla představována sektorem BAB, který se nacházel ve struktuře Státní bezpečnosti. Hlavními nepřáteli, na které byla požadována orientace, se po únorovém převratu stala protikomunistická emigrace, odsunutí sudetští Němci a západní demokratické státy. Síť spolupracovníků schopných podávat cenné informace z těchto prostředí nebyla v tomto období ještě zdaleka utažena kýzenou silou, výslednost tedy nedosahovala požadovaných kvalit. V letech 1951–1953 proběhla v StB rozsáhlá politická čistka, která se nevyhnula ani tomuto útvaru, zatčen byl i samotný velitel sektoru.

S rokem 1953 přišla zásadní strukturální reforma ministerstva vnitra nařízená ministrem Rudolfem Barákem, kdy po sovětském vzoru vznikla také Hlavní správa rozvědky – I. správa MV (později FMV, SNB). Období do roku 1968 je pro rozvědku obecně pokládáno za nejúspěšnější, počet kádrových příslušníků byl vyšší než tisíc, spolupracovníků bylo rozpracováno více než pětkrát tolik.

V souvislosti s okupací armádami Varšavské smlouvy, a zvláště s následujícím normalizačním procesem, došlo i zde k zásadním personálním změnám (mimořádně závažné byly případy emigrace některých příslušníků), s tím v mnoha případech souvisela i ztráta části agenturní sítě. Proces konsolidace a obnovení činnosti v někdejších rozsahu a kvalitě tu byl ze zmíněných důvodů podstatně náročnější, než samotné mocenské ovládnutí novou stranickou garniturou. Přes nesporné úspěchy a vyvíjení značného úsilí se však již nepodařilo dlouhodobě dosahovat takové míry úspěšnosti, jako v předchozím období.

Historie Hlavní správy rozvědky končí v souvislosti se zrušením StB dne 15. února 1990.

Typy svazků

Pojmem svazek rozumíme evidovaný soubor dokumentů vzniklých v souvislosti s operativní činností dané bezpečnostní složky, ukládaných ke konkrétním problematikám či osobám.

Obsahem fondu „I. správa SNB – operativní svazky“ jsou operativní svazky československé rozvědky z období 1945–1990. Rozlišujeme zde více typů svazků, což je odrazem rozmanitosti agendy rozvědky.

Pro systém těchto svazků, který platil na konci roku 1989, bylo zásadní vydání Rozkazu náčelníka I. správy č. 11/1966 nesoucího název „Instrukce pro vedení svazkové agendy, evidence a administrativy na I. správě MV a 1. odborech KSSNB“¹, kde byl stanoven od ostatních součástí StB odlišný systém kategorizace, struktury a zásad správy svazků civilní rozvědky. Zavedeny byly tři základní druhy svazků, které se dále mohou dělit na další kategorie:

osobní (zakládán k tajným spolupracovníkům, konspirativním a propůjčeným bytům)

operativní (zakládán na objekty, operativní korespondenci, aktivní opatření, dokumentační materiál)

osobní svazek kádrového příslušníka.

S tímto souviselo i přiřazení specifických řad registračních čísel (jde o desetitisícové řady, první číslice potom označuje kategorii). V rámci jednotlivých svazků dále mohly být zakládány dílčí podsvazky, které byly označovány trojmístným číslem a uváděny za vlastním reg. číslem svazku (např. 45689/020).

Číslování dílů a podsvazků

druh (pod)svazku	číselné označení
díly hlavního svazku	011–019; D01–D99
pracovní podsvazek	020–029; 050–099
finanční podsvazek	030–039; N01–N99
tematický podsvazek	100–299
podsvazek typu / zájmové osoby	300–999

V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let byl tento systém několikrát revidován a v některých aspektech upraven, základní kostra však zůstala zachována.² Níže uváděné struktury jednotlivých typů svazků vycházejí z úzu nastaveného v roce 1966,

1 Viz: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/1sprava/rozkaz11-1966.pdf>

2 Podrobněji je tato problematika zpracována v článku: ŽÁČEK, Pavel: *Registrace, vedení a archivace svazků ve směrnících čs. komunistické rozvědky*. In: *Památ národa* č. 2, 2006. Viz: <http://www.upn.gov.sk/1-sprava/IS-b.pdf>

v praxi je ale třeba počítat s tím, že vnitřní členění svazků založených před tímto rokem, či převedených z jiných správ MV, mu nemusí zcela odpovídat.

Specifikace jednotlivých druhů vedených svazků

Níže uvedené druhy svazků byly v souladu platnými interními předpisy vnitřně členěny. První rovinou členění bylo rozdělení svazků na svazek hlavní a dílčí podsvazky, kde pouze hlavní svazek sloužil k ukládání základních informací a vyhodnocení. Podsvazky byly určeny k ukládání záznamů a zpravodajských informací podle věcné charakteristiky (např. operativních záznamů, finančních dokladů, údajů o spojení apod.). Založení dalšího dílu hlavního svazku či podsvazku bylo předepsáno po dosažení stanoveného limitního stavu dokumentace v rozsahu 300 listů.

Objektové svazky – řád svazku „1“

Rozpětí registračních čísel: 10001–13106³

Do tohoto typu svazku byly ukládány dokumenty související s rozpracováním tzv. objektu – pod tímto termínem obvykle rozumíme instituci, organizaci, skupinu osob, či obecně řečeno problematiku, která se stala předmětem zájmu této zpravodajské služby. Mohlo se jednat například o státní instituce v zájmových zemích, zahraniční bezpečnostní složky, československé emigrantské skupiny a komunity, firmy rozpracované po linii vědecko-technické špionáže, československé zastupitelské úřady apod.

Hlavní svazek je dělen na dvě části s označením I. a II.:

I. (materiály k založení a vedení svazku, materiály zásadního významu)

- seznam dokumentů
- osobní rejstřík
- seznam podsvazků zájmových osob
- seznam podsvazků a dílů hlavního svazku
- rozhodnutí o zavedení svazku
- plán rozpracování objektu
- vyhodnocení práce na objektu
- rozhodnutí o uložení svazku.

II. (materiály získané v průběhu rozpracování objektu)

- souhrnná zpráva o objektu
- jednotlivé poznatky k objektu.

3 Číselná rozpětí vycházejí z registračních protokolů I. správy v té podobě, v jaké byly Archivem bezpečnostních složek převzaty. Viz: <http://www.abscr.cz/cs/objektive-svazky-i-sprava-snb>

V rámci objektového svazku se dále zakládaly tyto podsvazky:

Podsvazky typů / zájmových osob

- tyto podsvazky sloužily k shromažďování informací o jedné či více osobách figurujících v souvislosti s daným objektem zpravodajského zájmu. Byly zde evidovány osoby, o jejichž získání ke spolupráci měla rozvědka zájem (tzv. typy na tajné spolupracovníky) nebo naopak osoby označené jako nepřátelské. V případě získání vytypované osoby ke spolupráci byl podsvazek zrušen a převeden na osobní svazek tajného spolupracovníka.

Tematické podsvazky

- obecně lze tematický podsvazek charakterizovat jako prostor pro ukládání informací rozvádějících problematiku hlavního svazku do větší hloubky po více liniích.

Finanční podsvazky

- obsahují evidenční list výdajů vzniklých v souvislosti s operativním rozpracováním a samotné finanční doklady .

Příklady objektových svazků:

reg. č. 10081 – *Svobodná Evropa Mnichov*

reg. č. 11661 – *Bezpečnost zastupitelského úřadu Tripolis-Libye*

reg. č. 12314 – *Operativní rozpracování USA objektů CIA a FBI v Kanadě*

reg. č. 12402 – *Emigrace ve Velké Británii*

reg. č. 12760 – *Siemens*

Archivní svazky – řád svazku „2“

Rozpětí registračních čísel: 20000–20967⁴

Tato řada byla původně zamýšlena rovněž pro registraci objektových svazků, využita však byla pro uložení starších svazků rozvědky, převážně z druhé poloviny čtyřicátých a první poloviny padesátých let. Výjimečně se zde vyskytují i dokumenty z let šedesátých.

Příklady archivních svazků:

reg. č. 20014 – *Vyřazené typy Itálie*

reg. č. 20133 – *Antonín FUCHS*

reg. č. 20961 – *Hlášení o činnosti sektoru BAB*

4 Viz: <http://www.abscr.cz/cs/svazky-vyrazenych-typu-i-sprava-snb>

Osobní svazky kádrových příslušníků – svazky řádu „3“

Rozpětí registračních čísel: 38301–39990; 30001–30832⁵

Svazek byl zakládán ke kádrovým příslušníkům rozvědky, vysílaným „k působení v zahraničí“. Pod tímto pojmem se obvykle skrývalo zařazení na rezidentuře s legálním krytím, vysazení po linii nelegální rozvědky, či zahraniční cesty využívané pro provádění rozvědné činnosti. Byly zde shromažďovány materiály k přípravě na výjezd a následně i k samotnému průběhu činnosti v zahraničí.

Hlavní svazek je dělen na dvě části s označením I. a II.:

I. (materiály týkající se předvýjezdové přípravy)

seznam dokumentů

plán přípravy na pobyt v zahraničí

vyhodnocení přípravy

záznam o jednání komise hodnotící připravenost orgána

záznam o pohovoru s manželkou před výjezdem

návrh na vyslání / vysazení do zahraničí

služebně kádrová charakteristika

legalizační materiály

přehled o osobách, se kterými orgán přišel do styku v průběhu práce na centrále i v zahraničí.

II. (materiály z operativní činnosti v zahraničí)

osobní plán práce v zahraničí

pravidelné pracovní hodnocení v době pobytu v zahraničí

zpráva o činnosti na rezidentuře

pracovní hodnocení z pobytu v zahraničí.

V případě svazku nelegálního rozvědky se zaváděly tyto typy podsvazků:

Finanční podsvazek

Podsvazek signálů / obranný

– rizikové poznatky, nedostatky, narušení konspirace

Podsvazek osobních náležitostí

– přehled povinností nelegálního rozvědky v zahraničí, dispoziční příkazy, korespondence s příbuznými, osobní finanční prostředky

5 Řada číselně vyšší je starší. Viz: <http://www.abscr.cz/cs/osobni-svazky-kadroveho-prislusnika-svazky-radu-3>

Podsvazek spojení

- plán spojení s centrálou, bydliště nelegálního rozvědčíka a kontakty, krycí adresy v ČSSR, dokumentace k verbovce, slib o spolupráci / mlčenlivosti, záznamy ze schůzek, evidence zásilek

Podsvazek styků

- prověrky a dokumentace styků, rozpracované osoby

Podsvazek přípravy

- materiály vztahující se k přípravě na vysazení

Podsvazek řízení

- plány pracovní činnosti, zprávy z plnění úkolů, pokyny ke schůzkové činnosti v zahraničí

Příklady osobních svazků kádrových příslušníků:

reg. č. 38921 – *Jaroslav Souček (kr. jm. SLAVÍČEK)*

reg. č. 39000 – *Ladislav Bittman (kr. jm. BRYCHTA)*

reg. č. 30400 – *Miroslav Fiřt (kr. jm. PITNER)*

Svazky tajných spolupracovníků – svazky řádu „4“**Rozpětí registračních čísel: 40001–49820⁶**

Tyto svazky byly vedeny k osobám, s nimiž byla navázána tajná spolupráce. U rozvědky byly používány tyto kategorie:

- agent,
- důvěrný styk,
- ideový spolupracovník,
- důvěrník,
- dvojník,
- krycí adresa.

Motivem spolupráce byly zpravidla tři základní aspekty, či jejich vzájemná kombinace: dobrovolná spolupráce / motivace osobním prospěchem / použití kompromitujících materiálů. Verbování probíhalo nejen jménem samotné rozvědky, ale v daných případech například pod legendou československých úřadů, nebo i cizích zpravodajských služeb (tzv. „pod cizí vlajkou“).⁷

6 Viz: <http://www.abscr.cz/cs/osobni-svazky-tajnych-spolupracovnik-svazky-radu-4>

7 Problematika získávání a využívání tajných spolupracovníků rozvedena ve směrnících pro rozvědnou práci, viz: <http://www.ustrcr.cz/cs/hlavni-sprava-rozvedky-smernice>

Hlavní svazek tajného spolupracovníka je rozdělen na dvě části:

- I. (materiály zásadního významu vyhotovené při zavedení svazku, získání osoby ke spolupráci a při řízení případu)
- seznam dokumentů
 - osobní rejstřík
 - seznam podsvazků, pracovních svazků a dílů hlavního svazku
 - přehledy o znalosti agentury
 - rozhodnutí o zavedení svazku
 - memorandum
 - návrh na získání ke spolupráci
 - slib o spolupráci, zpráva o získání ke spolupráci
 - plán výchovy
 - vyhodnocení spolupráce
 - plán spojení
 - záznam o použití spolupracovníka do akce jiného odboru nebo součásti
 - rozhodnutí o uložení / předání svazku.
- II. (materiály pomocného významu, získané při prověrce osoby a vlastní spolupráci)
- lustrační listy
 - ustanovky
 - materiály předběžné prověrky
 - kompromitující materiály
 - materiál zvláštní prověrky
 - záznam o provedené kontrole
 - další materiály získané v průběhu spolupráce.

Dále se v rámci tohoto svazku zakládaly níže uvedené podsvazky:**Pracovní podsvazky**

ukládal se zde přehled o schůzkách spolupracovníka s řídicím orgánem, záznamy ze schůzek, vlastnoruční zprávy, korespondence mezi centrálou, rezidenturou a spolupracovníkem.

Tematické podsvazky

v případě spolupracovníka tyto podsvazky sloužily k ukládání materiálů vztahujících se například k spojení s řídicím orgánem, k akcím, závadové poznatky, předané materiály a jejich vyhodnocení.

Finanční podsvazky

Příklady osobních svazků tajných spolupracovníků:

reg. č. 44503 – *Karel Köcher (kr. jm. RINO)*

reg. č. 44947 – *Pavel Minařík (kr. jm. PLEY)*

reg. č. 45126 – *Ervín Marák (kr. jm. HRAČKA)*

Svazky konspiračních a propůjčených bytů – svazky řádu „7“

Rozpětí registračních čísel: 70001 – 70810⁸

Tyto prostory byly primárně využívány ke schůzkám řídicích orgánů se spolupracovníky. Svazek obsahuje zejména základní údaje o používané bytové jednotce či nemovitosti, přehled konaných schůzek a bezpečnostní vyhodnocení využívání konspiračního bytu. V případě propůjčených bytů obsahuje identifikační údaje majitele, či oprávněného uživatele nemovitosti (majitel / držitel propůjčeného bytu = spolupracovník získaný za účelem poskytnutí bytu pro operativní účely).

Svazek je členěn na dvě části:

I. (materiály k založení a vedení svazku)

seznam dokumentů

rozhodnutí o zavedení svazku

dekret nebo smlouva o nájmu bytu

plánek místnosti nebo situační plán a popis kategorie a použitelnosti bytu

prohlášení osoby, která byt používá, že s bytem nemůže bez vědomí MV volně disponovat.

II. (materiály k operativnímu využívání bytu)

seznam příslušníků a spolupracovníků docházejících do bytu

materiály z prověrek o utajení bytu

záznamy vztahující se k narušení konspirace a provozu bytu

návrh na zavedení spolupracovníka do bytu.

Byl zakládán i finanční podsvazek s dokumentací k přidělenému zařízení a provozu.

Příklady svazků konspiračních a propůjčených bytů:

reg. č. 70173 – *PB Vila*

reg. č. 70381 – *PB Chata*

reg. č. 70763 – *KB Ruda*

Svazky operativní korespondence – svazky řádu „8“

Rozpětí registračních čísel: 80001–81486⁹

Tato kategorie svazku byla určena k ukládání písemné komunikace mezi rezidenturami rozvědky s jejím ústředím (tzv. centrála), nebo komunikace mezi ústředím

8 Viz: <http://www.abscr.cz/cs/svazky-konspiracnich-a-propujcenyh-bytu-svazky-radu-7>

9 Viz: <http://www.abscr.cz/cs/operativni-korespondence-svazky-radu-8>

a podřízenými teritoriálními útvary (1. odbory krajských správ SNB), dale s součástími československého bezpečnostního aparátu, s tehdejšími zahraničními partnery, či různé osobní korespondence z úrovně jednotlivých odborů I. správy.

Svazek má dvě takto strukturované součásti:

I. (materiály k založení a vedení svazku)

- seznam dokumentů
- osobní rejstřík
- seznam podsvazků a dílů hlavního svazku
- rozhodnutí o zavedení svazku
- rozhodnutí o uložení / předání svazku.

II. (vlastní korespondence)

- materiály týkající se spojení
- plány práce rezidentury
- dožádání jiných složek MV o prověrky v zahraničí
- dožádání „přátel“ (myšleny spřízněné bezpečnostní složky, zpravidla sovětské)
- všeobecné informace a pokyny.

Dále byly zakládány tematické podsvazky ke konsignaci odeslané a došlé pošty, případně další podsvazky dle potřeby.

Příklady svazků operativní korespondence:

- reg. č. 81136 – Operativní korespondence (O. K.) s residenturou v Argentině
- reg. č. 81282 – Svazek O. K. Spolupráce s přáteli
- reg. č. 81451 – O. K. problematiky odboru 28

Svazky aktivních a vlivových opatření – svazky řádu „9“

Rozpětí registračních čísel: 90001–90083¹⁰

Tyto svazky obsahují informace o přípravě, plánování a realizaci aktivních opatření. Aktivní opatření samotné potom mohlo znamenat podporu a ovlivňování veřejných organizací či osob užitečných pro prosazování vlastních záměrů, provokace, vypouštění dezinformací, ovlivňování sdělovacích prostředků a výrobu falz za účelem diskréditace a demoralizace protivníka.

Svazek má opět dvě části:

- I. (materiály k zavedení sv. a k dlouhodobému plánu ofenzivní práce v dané oblasti)
- seznam dokumentů

¹⁰ Viz: <http://www.abscr.cz/cs/operativni-svazky-aktivnich-a-vlivovych-opatreni-svazky-radu-9>

- osobní rejstřík
- seznam podsvazků
- rozhodnutí o zavedení svazku
- dlouhodobé perspektivní plány
- vyhodnocení práce
- rozhodnutí o uložení svazku do archivu.
- II. (materiály k celkové problematice)
 - souhrnné zprávy
 - korespondence s jinými úseky
 - záznamy z jednání o jednotlivých aktivních opatřeních.

V rámci svazku byly zakládány podsvazky k jednotlivým aktivním opatřením a další tematické podsvazky podle potřeby. Veden byl rovněž finanční podsvazek.

Příklady svazků aktivních opatření:

- 90039 – A. O. Nacistické dokumenty, A. O. na rok 1964–65 (akce NEPTUN)
- 90051 – *Psychologické akce a operace*
- 90073 – *INFEKCE – nepřátelská ideocentra*

Materiály trvalé hodnoty – MTH

Rozpětí čísel MTH: 20969–22386

Zde se nejedná o druh svazku, ale o zvlášť uloženou skupinu dokumentů a materiálů, které byly ze svazků vyňaty před jejich přefilmováním na mikrofiše a skartací originálů. Tyto vyňaté fragmenty tvoří buď dokumenty, jejichž uchování v originální podobě bylo považováno za zvlášť žádoucí, nebo materiály, které nebylo možné z technických příčin převést na mikrofiše.

Použité zdroje

Prameny:

1. Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. I. správa SNB, karton č. 04, RNS č. 11/1966 – Instrukce pro vedení svazkové agendy, evidence a administrativy na I. správě MV a 1. odborech KS SNB.¹¹

2. ABS, f. I. správa SNB, karton č. 02, RNS /Rozkaz náčelníka správy/ č. 31/1978 – Směrnice pro evidenci a administrativu svazkové agendy na součástech nelegální rozvědky.¹²

3. ABS, f. I. správa SNB, karton č. 1, RNS č. 29/1979 – Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu svazkové agendy na I. správě SNB.¹³

4. ABS, f. I. správa SNB, karton č. 017, RNS č. 2/1988 – Směrnice pro evidenci, statistiky a administrativu svazkové agendy na I. správě SNB.¹⁴

5. ABS, f. I. správa SNB, karton č. 04 – Směrnice pro agenturně operativní práci v zahraničí – č. j. A-1-00211/010-64.¹⁵

6. ABS, f. I. správa SNB, karton č. 1B, Směrnice pro rozvědnou práci I. správy SNB – č. j. A-0040/10-83-ZD.¹⁶

Další interní akty a dokumenty bývalé I. správy jsou v elektronické podobě dostupné zde: <http://www.ustrcr.cz/cs/hlavni-sprava-rozvedky>

Literatura:

TOMEK, Prokop: *Rozvědka ministerstva vnitra*. In: *Securitas Imperii* č. 13, ÚDV, Praha 2006.

ŽÁČEK, Pavel: *Registrace, vedení a archivace svazků ve směrnících čs. komunistické rozvědky*. In: *Paměť národa* č. 2, 2006.

Bezpečnostní archiv ÚZSI: *Svazková agenda I. správy SNB (MV, FMV), soupis archíválií*. Praha 2007.

11 Viz: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/1sprava/rozkaz11-1966.pdf>

12 Viz: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/1sprava/rozkaz31-1978.pdf>

13 Viz: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/1sprava/rozkaz29-1979.pdf>

14 Viz: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/1sprava/rozkaz2-1988.pdf>

15 Viz: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/1sprava/smernice-1964.pdf>

16 Viz: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/1sprava/smernice-1983.pdf>